

Kamo su nestali Romi? Promišljanje o prvim rezultatima popisa 2021. na primjeru usporedbe prirodnog i ukupnog kretanja broja stanovnika romskih naselja Parag i Piškorovec u Međimurskoj županiji

Hrvoje Šlezak

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek u Čakovcu, Hrvatska

e-mail: hrvoje.slezak@ufzg.hr

ORCID: 0000-0002-2412-4476

SAŽETAK Prvi rezultati popisa stanovništva 2021. donose podatke o broju kućanstava, broju stanova, broju popisanih osoba i broju stanovnika na razini naselja. Uspoređujući podatke za romska naselja Parag i Piškorovec u Međimurskoj županiji s podacima prethodnog popisa, uočava se značajan porast njihova broja stanovnika. Međutim, kad se u obzir uzmu podaci prirodnog kretanja stanovništva, u navedenim naseljima dolazi se do zaključka da je u njima popisom zabilježeno puno manje stanovnika od očekivanog. Kao odgovor na pitanje zašto je popisom zabilježeno manje stanovnika od očekivanog, moguća su dva zaključka. Prvi zaključak je da u navedenim naseljima tijekom provedbe popisa stanovništva nisu popisani svi stanovnici. Drugi zaključak ukazuje na moguće značajne promjene u migracijskim obilježjima romskog stanovništva, odnosno pojavu intenzivne emigracije iz najvećih romskih naselja.

Ključne riječi: Međimurje, Romi, popis stanovništva, natalitet, migracije.

1. Uvod

Prvi rezultati popisa 2021., koji su objavljeni u siječnju 2022. godine, donose samo neke osnovne podatke na razini naselja Republike Hrvatske: broj kućanstava, broj stanovna i broj stanovnika. Podaci o strukturama stanovništva temeljenih na popisu 2021. još nisu dostupni. Međimurska županija u kojoj Romi čine najbrojniju nacionalnu manjinu zasigurno s nestrpljenjem očekuje objavu podataka koji bi ukazali na određene demografske promjene i trendove vezane uz stanovništvo županije i navedenu nacionalnu manjinu. Iako popisni podaci prema nacionalnom obilježju još nisu dostupni, već sami podaci o zabilježenom broju stanovnika dvaju naselja u Međimurskoj županiji mogu djelomično otkriti određena obilježja vezana uz romsku nacionalnu manjinu.

Parag i Piškorovec jedina su dva naselja u Republici Hrvatskoj naseljena isključivo romskim stanovništvom. Parag je naselje u Općini Nedelišće koje se osamostalilo 2005. godine izdvajanjem iz naselja Trnovec. Piškorovec kao samostalno naselje izdvojio se iz naselja Držimurec u Općini Mala Subotica. Formalna organizacija lokaliteta naseljenog Romima u samostalno administrativno naselje pokazatelj je ostvarenja visoke razine manjinskih prava romskog stanovništva u Međimurju.

Zbog specifične nacionalne strukture, odnosno njihove nacionalne homogenosti, značenje navedenih naselja ogleda se i u mogućnosti provedbe određenih demografskih analiza romskog stanovništva u Međimurskoj županiji. Zbog nepostojanja ili nedostupnosti pojedinih podataka prema nacionalnom ključu, ukupno stanovništvo Paraga i Piškorovca može poslužiti kao kvalitetan uzorak romskog stanovništva u Međimurskoj županiji. Parag i Piškorovec brojem su stanovnika najveće, odnosno treće romsko naselje po veličini u Međimurskoj županiji. Ukupan broj stanovnika navedena dva naselja prema procjeni čini oko trećine broja stanovnika romske nacionalnosti u Međimurskoj županiji. Samim time, rezultati na primjeru navedena dva naselja mogu poslužiti kao dobar uzorak cjelokupnog romskog stanovništva, odnosno ostalih romskih naselja u Međimurskoj županiji.

Primjer pojedinih romskih naselja kao uzorak cjelokupnog romskog stanovništva već je više puta korišten u demografskim istraživanjima. Tako Šlezak (2010.) na primjeru romskog naselja Kuršanec istražuje obilježja prirodnog kretanja romskog stanovništva u Međimurskoj županiji. Na primjeru istog naselja Kliček i Lončar (2016.), između ostalog, daju i kratak pregled osnovnih migracijskih obilježja romskog stanovništva. Šlezak i Belić (2019.) na primjeru Paraga i Piškorovca procjenjuju dobno-polnu strukturu cjelokupnog romskog stanovništva u Međimurskoj županiji kojom se koriste za daljnje demografske analize i procjene.

Navedena dva naselja prvi su put kao samostalna naselja obuhvaćena popisom 2011. godine. (DZS, 2013.). Popis 2021. drugi je popis koji je obuhvatio navedena naselja prepoznajući njihovu administrativnu samostalnost. Službeni podaci dvaju susljednih popisa stanovništva otvaraju mogućnost analizi promjene broja stanovnika u spomenutim romskim naseljima.

Kad je riječ o romskim naseljima u Međimurskoj županiji, valja naglasiti da prethodno spomenuta dva romska naselja jedina imaju administrativni status samostalnih naselja. Pojam „romsko naselje“ Zupančić (2007.) definira kao skupinu stambenih jedinica naseljenih isključivo romskim stanovništvom bez obzira na administrativni status. Navedeni princip koristi se i u Međimurju pri definiranju lokaliteta naseljenih Romima. Zupančić dodatno ističe da su romske zajednice „danas pretežito lokalizirane, relativno trajne glede naseljenosti u prostoru, stihijskog nastanka, često anarhičnog izgleda te komunalno neuređene“ (Zupančić, 2003.). U Međimurskoj županiji moguće je izdvojiti dvanaest takvih romskih naselja prostorno segregiranih od naselja ili dijelova naselja s većinskim stanovništvom (Šlezak, 2009.).

Posljednji popis stanovništva proveden je uz niz problema koji su pratili njegovu provedbu. Kasno donošenje *Zakona o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine* (NN 34/21), koji je na snagu stupio tek 3. travnja 2021., uvjetovao je kasnijoj provedbi popisa na način da je definiran drugi datum referentnog trenutka popisa u odnosu na dotadašnje popise. Dosad je uvriježeno bilo kao referentni trenutak uzimati 31. 3. U posljednjem popisu referentni datum popisa pomaknut je pet mjeseci kasnije na 31. 8. Osim kasnije provedbe popisa prvi put se dio popisa odvijao putem digitalne platforme e-građani, gdje su se stanovnici Hrvatske mogli samopopisati. Nakon perioda predviđenog za samopopisivanje započeo je terenski dio popisivanja koji je produžen dodatnih dvanaest dana nakon prvotnog predviđenog roka završetka popisivanja. Osim organizacijskih i tehničkih poteškoća provedbe popisa u javnost su više puta izlazile informacije o tome da određen broj ljudi uopće nije obuhvaćen popisom.¹ Sve navedeno daje naslutiti da u određenim situacijama prikupljeni podaci ne odražavaju realnu sliku na terenu. Zbog specifičnosti socijalnog i kulturnog okružja romskih naselja može se pretpostaviti da popis stanovništva u određenim sredinama, odnosno romskim naseljima, nije obuhvatio sve stanovništvo.

Ovaj rad temeljem usporedbe popisnih podataka i podataka o prirodnom kretanju romskog stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju želi otkriti eventualno postojanje razlika između popisanog broja stanovnika spomenutih romskih naselja i njihova procijenjenog broja stanovnika temeljem određenih demografskih analiza. Dobiveni rezultati upućuju na kritičko promišljanje o predstavljenim prvim rezultatima popisa. Istovremeno, predloženi rezultati istraživanja i razlika između popisnih re-

¹ Mnogi mediji nakon završetka popisa donose iskaze osoba koje potvrđuju da nisu obuhvaćene tijekom posljednjeg popisa. U nastavku su poveznice s primjerima medijskih članaka koji govore o navedenom: <https://www.vecernji.hr/vijesti/jedni-se-zale-da-nisu-popisani-drugi-kazu-da-su-se-popisali-iz-njemacke-irske-kod-mene-nitko-nije-bio-1556817>
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/oni-nisu-medu-3-88-milijuna-slao-sam-im-mail-poslije-ih-i-zvao-ali-odgovor-je-bio-uvijek-isti-15148929>
<https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/neki-nepopisani-neki-popisani-pogresno-4905897>
<https://www.fiuman.hr/u-kastvu-nisu-popisani-svi-stanovnici-gradonacelnik-mostarac-sumnja-u-tocnost-podataka/>
<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/zaboravljeni-hrvati-nitko-me-nije-popisao-sada-ne-znam-jesam-li-medu-zivima-ili-umrlima-a-da-imam-kakvu-ovrhu-nasli-bi-me-i-u-misjoj-rupi-1143329>

zultata te analiza predviđenog broja stanovnika mogu poslužiti i u promišljanju migracijskih obilježja romskog stanovništva u najvećim romskim naseljima u Međimurju.

2. Ukupno i prirodno kretanje broja stanovnika Paraga i Piškorovca

Prvi rezultati popisa stanovništva 2021. (DZS 2022) otkrili su da je Republika Hrvatska u posljednjem međupopisnom razdoblju izgubila više od 400 000 stanovnika. To je posljedica vrlo intenzivne emigracije, ali i dugotrajne negativne prirodne promjene broja stanovnika. S 4.284.889 stanovnika zabilježenih 2011. broj stanovnika Hrvatske smanjen je na 3.871.833 2021. godine. U promatranom razdoblju putem prirodnog pada Hrvatska je izgubila oko 168 000 stanovnika. Ostatak do popisom zabilježene razlike posljedica je negativnog migracijskog salda.

Međimurska županija predstavlja prostor nešto povoljnijih društveno-gospodarskih obilježja u odnosu na cjelokupnu Republiku Hrvatsku (Živić i Pokos, 2005.). U demografskom smislu to je prostor tradicionalno nešto viših stopa nataliteta i nešto povoljnije dobne strukture u odnosu na prosječne vrijednosti cjelokupne Republike Hrvatske. Međimurska županija ima najmanji udio staroga stanovništva, najnižu prosječnu dob i najmanji indeks starenja od svih županija Republike Hrvatske (Nejašmić, 2003., 2008.). Šlezak (2013.) ukazuje na to da Međimurska županija nešto povoljnija demografska obilježja može zahvaliti isključivo romskom stanovništvu koje je 2011. činilo 4,49% ukupnog stanovništva županije, a prema procjeni Šlezaka i Belića (2019.) dvije godine prije provedbe zadnjeg popisa Romi su činili već 6,2% stanovništva navedene županije. Provedena nacionalno diferencirana analiza pokazala je da Hrvati kao većinski narod u Međimurskoj županiji bilježe gotovo identične vrijednosti određenih demografskih pokazatelja kao i cjelokupno stanovništvo Republike Hrvatske.

U posljednjem međupopisnom razdoblju Međimurska županija također je zabilježila pad broja stanovnika od gotovo 7% u odnosu na broj zabilježen popisom 2011. Razloge smanjenju broja stanovnika za 7 941 osobu također valja tražiti prvenstveno u značajnom iseljavanju izvan granica Međimurske županije i tek u manjoj mjeri u negativnoj prirodnoj promjeni broja stanovnika. Naime, u razdoblju 2011. – 2021. ukupna negativna prirodna promjena Međimurske županije iznosila je -623 osobe. Dakle, prirodni pad broja stanovnika zaslužan je za svega 8% smanjenja broja stanovnika, dok glavninu smanjenja valja pripisati intenzivnom emigracijskom procesu.

Grad Čakovec i općina Orehovica jedine su jedinice lokalne samouprave koje su od posljednjeg popisa povećale broj stanovnika. Dok je kod Grada Čakovca to posljedica promjene administrativnih granica Grada, odnosno pripajanja naselja Štefanec 2013. godine Gradu Čakovcu, porast stanovnika općine Orehovica s 2 685 na 2 710 stanovnika može se objasniti isključivo velikim udjelom romskog stanovništva i značenjem pozitivne prirodne promjene romskog stanovništva na kretanje ukupnog broja stanovnika općine. U čitavoj Međimurskoj županiji samo je 15 naselja zabilježilo rast broja stanovnika. Dok je u nekima od njih to posljedica intenzivne stanogradnje (npr. Čakovec) ili pretvaranja

vikendica u objekte za stalno stanovanje (Grkavešćak, Vugrišinec, Praporčan i dr.), pet naselja svoj porast broja stanovnika može zahvaliti većem udjelu romskog stanovništva. Detaljnije o značenju romskog stanovništva u pojedinim administrativnim jedinicama lokalne samouprave najsjevernije hrvatske županije donosi u svojem radu Šlezak (2013.) istražujući ulogu Roma u demografskim resursima Međimurske županije.

Najznačajniji porast stanovnika kroz međupopisno razdoblje bilježe naselja Kuršanec (10,16%), Vugrišinec (23,17%), Piškorovec (16,37%), Parag (17,1%), Grkavešćak (23,6%) i Orehovića (7,49%). Kuršanec, Parag, Piškorovec i Orehovića jedina su četiri naselja s porastom većim od 100 stanovnika u vremenu između dva posljednja popisa (Tablica 1). Dok je kod Vugrišince i Grkavešćaka povećanje već spomenuta posljedica doseljavanja i procesa pretvaranja vikendica u objekte za stalno stanovanje, ostala četiri naselja s najvećim apsolutnim porastom broja stanovnika predstavljaju naselja s isključivo romskim stanovništvom ili naselja s vrlo značajnim udjelom romskog stanovništva.

Tablica 1.

Broj stanovnika naselja Međimurske županije 2011. i 2021. godine koja su zabilježila porast broja stanovnika u međupopisnom razdoblju

Naselje	Broj stanovnika 2011.	Broj stanovnika 2021.	Apsolutni porast	Relativni porast (%)
Čakovec	15147	15160	13	0,09
Kuršanec	1584	1745	161	10,16
Mihovljan	1380	1405	25	1,81
Vugrišinec	164	202	38	23,17
Piškorovec	672	782	110	16,37
Gornji Kuršanec	793	795	2	0,25
Parag	1187	1390	203	17,10
Pretetinec	541	554	13	2,40
Orehovića	1669	1794	125	7,49
Praporčan	182	192	10	5,49
Mali Mihaljevec	410	437	27	6,59
Zasadbreg	841	879	38	4,52
Grkavešćak	72	89	17	23,61
Sveti Martin na Muri	435	451	16	3,68
Toplice Sv. Martin	50	55	5	10,00

Izvor: Popis 2011., Popis 2021.

Rast ukupnog broja stanovnika u naseljima s najintenzivnijim porastom logična su posljedica visokih vrijednosti pozitivnog prirodnog kretanja romskog stanovništva (Šlezak, 2010.; Šlezak, 2013.; Šlezak i Belić, 2019.). U istraživanja dva naselja, Paragu i Piškorov-

cu, primjerice, ukupno 1 143 rođene djece čini čak 9,24% svih rođenih u Međimurskoj županiji u razdoblju 2011. – 2021. Kako stanovnici navedena dva naselja čine svega 2,05% ukupnog broja stanovnika Međimurske županije, njihov doprinos vrijednosti- ma prirodnog kretanja gotovo je pet puta veći od njihove zastupljenosti u stanovništvu Međimurske županije. Vrlo visoke vrijednosti nataliteta i niski mortalitet (Tablica 2) za posljedicu imaju značajnu pozitivnu prirodnu promjenu broja stanovnika i posljedično intenzivan porast broja stanovnika navedenih naselja. U istraživanom međupopisnom razdoblju temeljem podataka matičnih ureda u Međimurskoj županiji u Paragu je rođeno 651 dijete, a u Piškorovcu 428 djece. Ako popisom utvrđeni broj stanovnika uzme- mo kao relevantan, rekordnih 76 rođenih u 2021. u Paragu predstavlja stopu nataliteta od čak 55 ‰. Piškorovec je rekordan broj rođenih imao 2019. kad je rođeno 51 dijete. Stavljajući u odnos navedeni broj rođenih i ukupan popisom zabilježeni broj stanovnika umanjen za vrijednost prirodne promjene u 2020. i 2021. godini, upućuje na stopu nataliteta od gotovo nestvarnih 70 ‰. Spomenuta vrijednost na određeni način izlazi iz teorijskog okvira fiziološkog nataliteta. Spomenute izrazito visoke vrijednosti nataliteta posljedica su specifične vrlo mlade dobne strukture navedenih naselja (Šlezak i Belić, 2019.) što je i inače odrednica romskog stanovništva u Hrvatskoj (Pokos, 2005.) gdje se vrlo velik udio stanovnika nalazi upravo u reproduktivnoj fazi života.

Tablica 2.

Prirodno kretanje naselja Parag i Piškorovec u međupopisnom razdoblju 2011. – 2021.

Godina	Parag			Piškorovec		
	Broj Rođenih	Broj Umrlih	Prirodna promjena	Broj Rođenih	Broj Umrlih	Prirodna promjena
2011. ²	41	2	39	36	5	31
2012.	52	5	47	34	3	31
2013.	54	5	49	40	3	37
2014.	61	1	60	44	2	42
2015.	58	5	53	32	1	31
2016.	65	7	58	42	3	39
2017.	67	3	64	48	3	45
2018.	65	7	58	38	4	34
2019.	70	6	64	51	5	46
2020.	67	3	64	38	3	35
2021. ³	51	7	44	25	1	24
UKUPNO	651	51	600	428	33	395

Izvor: DZS, Međimurska županija

² Broj rođenih i umrlih u 2011. predstavlja 3/4 broja rođenih i umrlih navedene godine s obzirom na to da je referentni trenutak popisa bio 31. 3. 2011.

³ Broj rođenih i umrlih 2021. predstavlja 2/3 broja rođenih i umrlih navedene godine s obzirom na to da je referentni trenutak popisa bio 31. 8. 2021.

Ipak, kad se u odnos stave konkretne vrijednosti prirodnog kretanja i ukupne promjene broja stanovnika u navedenim naseljima, rezultat je pomalo neočekivan. Naime, prema prvim rezultatima popisa 2021. spomenuta naselja imaju manje stanovnika nego bi se to moglo očekivati temeljem obilježja njihova prirodnog kretanja broja stanovnika. Za romska naselja Parag i Piškorovec, za koje su dostupni podaci o broju rođenih i umrlih tijekom prošlog međupopisnog razdoblja, popisom se uspoređuje utvrđeni i očekivani broj stanovnika. Očekivani broj stanovnika predstavlja zbroj popisanih stanovnika 2011. i apsolutne vrijednosti prirodne promjene broja stanovnika u međupopisnom razdoblju. U Piškorovcu je popisom utvrđeno 285 stanovnika manje od očekivanog, dok u Paragu „nedostaje“ čak 397 stanovnika.

Apsolutni porast broja stanovnika Paraga (203) u međupopisnom razdoblju iznosi svega 34% njegove apsolutne prirodne promjene (600). Kod Piškorovca je navedena situacija još izraženija. Apsolutni međupopisni porast (110) odgovara svega 28% prirodne promjene Piškorovca u istom razdoblju (395).

Tablica 3.

Usporedba popisom utvrđenog broja stanovnika i očekivanog broja stanovnika naselja Parag i Piškorovec temeljenog na podacima prirodne promjene broja stanovnika u međupopisnom razdoblju.

Naselje	Popisani broj stanovnika 2021.	Popisani broj stanovnika 2011.	Prirodna promjena 2011. – 2021.	Očekivani broj stanovnika 2021.	Razlika stvarnog i očekivanog broja stanovnika
Parag	1390	1187	600	1787	-397
Piškorovec	782	672	395	1067	-285

Izvori: Popis 2011., Popis 2021. – prvi rezultati, Međimurska županija, DZS

3. Neobuhvaćeni popisom ili emigracija?

Navedena razlika između utvrđenog i očekivanog broja stanovnika moguća je posljedica koja ima barem dva moguća objašnjenja. S jedne strane postoji mogućnost da u navedenim romskim naseljima u Međimurskoj županiji određen broj stanovnika nije obuhvaćen popisom. Uzimajući u obzir da je negativan pogled na Rome s antiromskim stavovima prisutan i dobro dokumentiran u Europi još od 15. stoljeća (Kenrick, 2004.) i da je do današnjih dana vrlo sličan pogled zadržan kroz postojeće predrasude i strah od romskih naselja (Šlezak, 2021., Škiljan i Babić, 2014.), nije teško zamisliti popisivače koji s nelagodom ulaze u romsko naselje i ne inzistiraju na popisivanju svih kućanstava. Romska poslovice „Kad je jedan Rom kriv – svi su Romi krivi“ (Hancock, 2002., 104) vrlo dobro ukazuje na postojanje negativnih stereotipa i predrasuda prema romskoj zajednici koji su mogli biti ograničavajući čimbenik kvalitetnom popisivanju romskih stanovnika u njihovim naseljima unutar Međimurske županije.

Imajući u vidu brojne slučajeve većinskog stanovništva koji su ostali nepopisani, mogućnost da dio romskih stanovnika nije popisan realna je mogućnost. Navedeno u Međimurju nije nepoznata pojava. Tako, preispitujući vjerodostojnost podataka popisa 2001., Šlezak (2010a, 29) piše o „primjeru romskog naselja u Donjoj Dubravi gdje tijekom popisa nije zabilježen niti jedan stanovnik romske nacionalnosti iako ih je ondje u tom trenutku bilo oko 60-ak.“ Sumnju u vjerodostojnost podataka popisa stanovništva kad je riječ o romskom stanovništvu iznio je i Veljko Kajtazi, saborski zastupnik romske nacionalne manjine navodeći da je Romima „bilo vrlo teško ispunjavati formulare.“⁴

Druga mogućnost koja proizlazi iz navedene analize jest pojava izrazite emigracije iz istraživanih romskih naselja tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja. Na primjeru romskog naselja Kuršanec Šlezak (2010a) je utvrdio da već u razdoblju 2000. – 2009. istraživano romsko naselje ima negativnu migracijsku bilancu iako navedena zabilježena pojava u Kuršancu nije imala veliku apsolutnu vrijednost u odnosu na broj stanovnika. Migracijska bilanca desetgodišnjeg razdoblja iznosila je -44 osobe u naselju koje je u trenutku istraživanja imalo 960 stanovnika. Parag i Piškorovec imaju kudikamo veći broj stanovnika koji je možebitno iselio iz istraživanih naselja (Tablica 3) u razdoblju 2011. – 2021. U slučaju ispravno provedenog popisa migracijska bilanca Paraga iznosi -397, a Piškorovca -285 osoba tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja. Uspoređujući navedene vrijednosti sa spomenutim rezultatima naselja Kuršanec u prethodnom međupopisnom razdoblju, dolazi se do zaključka da je emigracijski proces u Paragu i Piškorovcu u odnosu na prije istraživani Kuršanec višestruko intenziviran. U Paragu je predviđeni broj stanovnika emigracijom umanjen za 22%, a u Piškorovcu za čak 27% tijekom desetgodišnjeg razdoblja između dvaju popisa stanovništva.

Analizirajući ukupno, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva predmetnih romskih naselja, može se zaključiti kako prema obilježjima svojeg ukupnog kretanja navedena naselja pripadaju E1 tipu (Friganovnić, 1990.). To su naselja koja bilježe pozitivno prirodno kretanje stanovništva, pozitivno ukupno kretanje stanovništva i imaju negativnu migracijsku bilancu. Njihov porast stanovnika generiran je pozitivnom prirodnom promjenom, no to su istovremeno naselja iz kojih više ljudi odseljava nego se u njih useljava.

Migracijski tokovi romskog stanovništva u Međimurskoj županiji dosad su uglavnom bili usmjereni između pojedinih romskih naselja u Međimurju (Šlezak, 2010a, Kliček i Lončar, 2016.). Samo je manji dio romskih migranata sudjelovao u migracijama

⁴ Veljko Kajtazi, saborski zastupnik iz redova romske nacionalne manjine navedeno je izjavio u televizijskom gostovanju na N1 televiziji 29. siječnja 2022. <https://hr.n1info.com/video/novi-dan/kajtazi-o-sastancima-koalicije-ne-dobijem-nikakav-odgovor-samo-me-se-saslusa-2/>

izvan zatvorenog sustava romske naseljenosti koji obuhvaća romska naselja u Međimurju i nekolicinu naselja u Varaždinskoj i Koprivničko-križevačkoj županiji. Za detaljnije istraživanje migracijskih tokova romskog stanovništva Međimurske županije u posljednjem međupopisnom razdoblju bit će potrebno pričekati objavljivanje konačnih rezultata popisa stanovništva. Nacionalna struktura po općinama i gradovima Međimurske županije, a pogotovo nacionalna struktura iskazana na razini naselja pokazat će jesu li se promijenili migracijski tokovi romskog stanovništva. Pretpostavka je, temeljem razgovora s članovima romske zajednice u Međimurju, da je u posljednjem međupopisnom razdoblju intenziviran proces prostorne integracije Roma u Međimurju. Naime, u posljednjem desetljeću, prema iskazu intervjuiranih osoba, sve je veći broj Roma koji odlaze iz romskih naselja, kupuju jeftinije nekretnine i doseljavaju se u naselja s većinskim hrvatskim stanovništvom⁵. Jednako tako, u sve većem broju slučajeva, pojedinci, ali i cijele mlade obitelji od posljednjeg emigracijskog vala napuštaju Republiku Hrvatsku i preseljavaju u inozemstvo. Romi su tradicionalno etnička zajednica sklona migracijskim kretanjima. Međimurski Romi, naprotiv, od svojeg naseljavanja u Međimurje sredinom XIX. stoljeća izrazito su sedentarna zajednica, prema Pokosu „najautohtonija“ županijska romska zajednica (Pokos, 2005., 47). Ipak, u proteklom desetljeću ekonomski uvjetovane migracije sve su učestalije. Navedena vanjska migracija Roma pojava je koja je u posljednje vrijeme sve prisutnija i unutar romskih zajednica istoka Europe gdje Romi u navedenim migracijama ne sudjeluju samo kao etnička zajednica već i kao pojedinci čije su migracije ekonomski uvjetovane (Marushiakova i Popov, 2018.). Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji i otvaranje granica prema ostalim državama članicama sigurno je jedan od privlačnih faktora odlaska mladih Roma prema zapadnoeuropskim zemljama kao što je to bio slučaj s Romima iz zemalja obuhvaćenih ranijim proširenjima Europske unije (Talewicz-Kwiatkowska, 2015.; Smith, 2018.; Friberg, 2020.).

Emigracija iz romskih naselja i naseljavanje u većinski hrvatskim naseljima Međimurske županije proces je prostorne integracije romskog stanovništva. Dosadašnja prostorna segregacija (Šlezak, 2009.) romskog stanovništva u Međimurju očitovana kroz izrazitu koncentraciju Roma u malom broju naselja, općina i gradova Međimurske županije očito slabi. Preseljavanje osoba iz romskih naselja u većinski hrvatska naselja u kojima do sada Roma još nije bilo, pokazatelj je procesa prostorne integracije pripadnika Romske nacionalne manjine. Odgovor na pitanje u kolikoj je mjeri navedeni proces uznapredovao valjat će potražiti nakon objave konačnih rezultata popisa i konkretne nacionalne strukture stanovništva Međimurske županije.

Razloge intenzivnim emigracijama iz romskih naselja valja potražiti u nekoliko čimbenika. Izrazit demografski pritisak temeljen na vrlo visokom natalitetu jedan je od važ-

⁵ Intervjuirani pripadnik romske nacionalne manjine koji živi u romskom naselju iznio je svoje zapažanje da veliki broj ljudi u posljednje vrijeme napušta romska naselja: „Samo prošli mjesec barem ih je 15 otišlo iz naselja. A i ja idem za tri tjedna.“

njih potisnih faktora odlaska iz romskih naselja. Ionako siromašna infrastrukturom, romska naselja teško u infrastrukturnom smislu mogu pratiti tempo demografskog rasta. Romska naselja fizionomski su vrlo zgusnuta, zbijena i gotovo nema mogućnosti prostorne interpolacije novih stambenih zona. Minimalne mogućnosti širenja navedenih naselja nalaze se na njihovim rubovima koji su već na samim administrativnim granicama naselja. U tom smislu romska su naselja već blizu krajnjeg maksimuma svoga prostornog razvoja i širenja izgrađenih dijelova naselja (sl. 1). Postojeća romska naselja više ne omogućavaju osiguravanje vlastitog životnog prostora mlađim pripadnicima romske zajednice koji osnivaju obitelji. Izlazak izvan romskog naselja i traženje vlastitog životnog prostora u većinski hrvatskim naseljima neosporna je realnost Roma u Međimurskoj županiji.

Slika 1.

Naselje Piškorovec i njegove administrativne granice

Izvor: Google karte

Drugi razlog iseljavanja iz romskih naselja valja tražiti u socijalnim odnosima romskog i većinskog stanovništva. Unatoč uznapredovanom ostvarenju manjinskih prava, Romi u Međimurskoj županiji i dalje se susreću sa značajnim stereotipima (Šlezak i Šiljeg, 2020.), predrasudama (Škiljan i Babić, 2014.) i različitim oblicima diskriminacije. Želja brojnih Roma za socijalnom integracijom povezana je sa željom za prostornom integracijom u većinsko društvo. Izlazak iz getoiziranih romskih naselja i napuštanje života u romskim naseljima predstavlja važan korak k integraciji pripadnika romske nacionalne manjine. Emigracijski val koji je zahvatio čitavu Republiku

Hrvatsku nakon pristupanja Europskoj uniji i odseljavanje velikog broja stanovnika Međimurja izvan državnih granica na određeni je način Romima pružio mogućnost značajnije integracije u većinsko društvo. Naime, odlaskom značajnog broja osoba izvan hrvatskih granica Međimurska se županija našla u situaciji nedostatka radne snage. Potrebe za nedostajućom radnom snagom djelomično su pokrivene uvozom stranih radnika. Ipak, dobar dio poslodavaca okrenuo se dotad neiskorištenom bazenu domicilne radne snage – Romima. Iako većina njih s nižom ili srednjom strukovnom kvalifikacijom, Romi su u nekoliko godina prošli put od nemogućnosti zapošljavanja, između ostalog zbog slabe kvalifikacijske razine, ali i diskriminacije pri zapošljavanju, do tražene domaće radne snage. Stalno zaposlenje i mogućnost kreditnog zaduživanja zaposlenim je Romima otvorilo put kupnji manjih i jeftinijih nekretnina u naseljima s većinskim hrvatskim stanovništvom značajno komunalno uređenijima od dotadašnjeg života u uvjetima stambene deprivacije u romskim naseljima (Lucić, Vukić i Marčetić, 2020.). S jedne strane financijska mogućnost, a s druge strane želja za bijegom iz romskih naselja, koja su prostorni segment segregacije, diskriminacije i stigmatizacije, uvjetovali su intenzivan odljev romskog stanovništva iz najvećih romskih naselja. Kako sam prostor romskih naselja predstavlja sastavni dio percepcije manjine (Šlezak, 2021.), Romi u težnji za vlastitom integracijom napuštaju romska naselja.

4. Zaključak

Provedena analiza usporedbe podataka prvih rezultata popisa 2021. i prirodnog kretanja u međupopisnom razdoblju dvaju administrativno samostalnih romskih naselja u Međimurskoj županiji, Paraga i Piškorovca, pokazala je znatno manji broj popisanih stanovnika od predviđenog broja temeljenog na prirodnom kretanju tih naselja. Istražena romska naselja imaju pozitivno prirodno i ukupno kretanje stanovništva, no i vrlo visoke vrijednosti negativne migracijske bilance. Popisom utvrđeni broj stanovnika gotovo je za četvrtinu manji od predviđenog broja stanovnika. Navedena razlika između očekivanog i popisanog broja stanovnika moguća je posljedica dvaju razloga. Moguće je da dio stanovnika navedenih naselja nije bio obuhvaćen prošlogodišnjim popisom stanovništva. Situaciju u kojoj dio stanovnika romskih naselja nije popisano, teško je potvrditi. Jednako je vrlo teško saznati kolikog je opsega eventualni navedeni propust, odnosno koliki je točan broj ljudi mogućo ostao nepopisan. Na navedeno pitanje detaljniji odgovor mogu ponuditi određena buduća terenska istraživanja u pojedinim romskim naseljima.

Vjerojatniji razlog utvrđenoj razlici između popisanog i procijenjenog broja stanovnika istraživanih romskih naselja leži u mehaničkom kretanju romskih stanovnika, konkretnije emigraciji iz romskih naselja. Izrazit demografski pritisak u romskim naseljima kao poticajni faktor te želja za socijalnom i prostornom integracijom kao privlačni faktor utječu na napuštanje romskih naselja i preseljavanje u naselja Međimurske županije s većinskim hrvatskim stanovništvom. Otvaranje granica pristupanjem Europskoj uniji bio je poticaj i intenzivnijoj vanjskoj migraciji romskog stanovništva.

Prvi rezultati popisa stanovništva 2021. ukazuju na neke nove demografske trendove romskog stanovništva u najvećim romskim naseljima. Svakako da će potpuni podaci popisa, brojno stanje Roma i njihova distribucija u Međimurju uspoređena s vrijednostima njihova prirodno g kretanja puno više otkriti o migracijskim kretanjima pripadnika romske zajednice u razdoblju nakon popisa 2011. Ovaj rad, stoga, predstavlja putokaz nekim novim istraživanjima nakon objave konačnih rezultata popisa koji će detaljnije analizirati i otkriti nove demografske pojave unutar romskog stanovništva u Međimurskoj županiji.

Literatura

1. Državni zavod za statistiku (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti*. Statističko izviješće 1468, Zagreb.
2. Državni zavod za statistiku (2022). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – prvi rezultati*. https://popis2021.hr/assets/xls/popis_2021_prvi_rezultati.xlsx. (Pregledano 24. 1. 2022.)
3. Friberg, J. H. (2020). Poverty, networks, resistance: The economic sociology of Roma migration for begging. *Migration studies*, 8 (2): 228-249.
4. Friganović, M. (1990). *Demogeografija: stanovništvo svijeta*. Zagreb, Školska knjiga.
5. Hancock, I. (2002). *We are Romani people*. Univesity of Hertfordshire Press, Centre de recherches Tsiganes, Hertfordshire.
6. Kenrick, D. (2004). The Origins of Anti-Gypsyism: the Outsiders' View of Romanies in Western Europe in the Fifteenth Century, in: Saul, N. and Tebbutt, S. (Eds.). *The Role of Romanies. Images and Counter-Images of 'Gypsies'/ Romanies in European Culture*. Liverpool: Liverpool University Press, 79-84.
7. Kliček, S. and Lončar, J. (2016). Analysis of migration trends and functions of areas inhabited by Roma: Example of Međimurje county (Croatia) and the settlement of Kuršanec. *Geographica Panonica*, 20 (4): 227-241.
8. Lucić, D.; Vukić, J. i Marčetić, I. (2020). *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
9. Marushiakova, E. and Popov, V. (2018). Migration vs. Inclusion: Roma mobilities from East to West. *Baltic Worlds*, 11 (2/3): 88-100.
10. Nejašmić, I. (2003). Značajke biološkog (demografskog) sastava stanovništva Hrvatske. *Hrvatski geografski glasnik*, 65 (2): 29-54.
11. Nejašmić, I. (2008). *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
12. Pokos, N. (2005). Demografska analiza Roma na temelju statističkih podataka, u: Štambuk, M. (Ur.). *Kako žive hrvatski Romi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 35-52.

13. Smith, D. (2018). Roma migration, anti-migrant sentiment and social integration: A case study in South-east England. *Local Economy*, 33 (2): 187-206.
14. Škiljan, F. i Babić, D. (2014). Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije (empirijsko istraživanje – intervjui). *Podravina*, 25: 141-159.
15. Šlezak, H. (2009). Prostorna segregacija romske stanovništva u Međimurskoj županiji. *Hrvatski geografski glasnik*, 71 (2): 65-81.
16. Šlezak, H. (2010a). *Demogeografska i sociokulturna obilježja romske populacije u Međimurju*, magistarski rad, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
17. Šlezak, H. (2010b). Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji – primjer romskog naselja Kuršanec. *Hrvatski geografski glasnik*, 72 (2): 77-100.
18. Šlezak, H. (2013). Uloga Roma u demografskim resursima Međimurske županije. *Sociologija i prostor*, 51 (1): 21-43.
19. Šlezak, H. i Belić, T. (2019). Projekcije kretanja romske populacije u Međimurju - put od manjine ka većini. *Geoadria*, 24 (2): 141-167.
20. Šlezak, H. i Šiljeg, S. (2020). Spatial perspective of stereotyping towards Roma. *Podravina*, 37: 60-79.
21. Šlezak, H. (2021). Percepcija romskog etničkog prostora i socijalna isključenost, u: *Zbornik radova 5. kongresa geografa Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Geografsko društvo u Federaciji Bosne i Hercegovine, 276-288.
22. Talewicz-Kwiatkowska, J. (2015). Roma immigrants in Western Europe – the example of France and Italy. *Politeja*, 31 (2): 111-122.
23. Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine. Narodne novine 34/21. <https://www.zakon.hr/z/2501/Zakon-o-popisu-stanovni%C5%A1tva%2C-ku%C4%87anstava-i-stanova-u-Republici-Hrvatskoj-2021.-godine>. (Pregledano 27. 1. 2022.)
24. Zupančič, J. (2003). Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov, u: *Evropa, Slovenija in Romi*, zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. Februarja 2002., 107-123.
25. Zupančič, J. (2007). Romska naselja kot poseben del naselbinskega sistema v Sloveniji. *Dela*, 27: 215-246.
26. Živić, D. i Pokos, N. (2005). Odabrani sociodemografski indikatori razvijenosti Hrvatske i županija. *Revija za sociologiju*, 36 (3-4): 207-224.

Izvori

1. Međimurska županija (2015. – 2019.). Podaci iz matičnih ureda za 2014. – 2018.
2. Međimurska županija (2020.). Podaci iz matičnih ureda za 2019. godinu, <https://medjimurska-zupanija.hr/2020/01/27/podaci-iz-maticnih-ureda-za-2019-godinu/>. (Pregledano 27. 1. 2022.)
3. Međimurska županija (2021.). Podaci iz matičnih ureda za 2020. godinu, <https://medjimurska-zupanija.hr/2021/01/14/podaci-iz-maticnih-ureda-za-2020-godinu/>. (Pregledano 27. 1. 2022.)
4. Međimurska županija (2022.). Podaci iz matičnih ureda za 2021. godinu, <https://medjimurska-zupanija.hr/2022/01/25/podaci-iz-maticnih-ureda-za-2021-godinu/>. (Pregledano 27. 1. 2022.)
5. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, www.dzs.hr. (Pregledano 26. 4. 2019.)
6. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – prvi rezultati. https://popis2021.hr/assets/xls/popis_2021_prvi_rezultati.xlsx. (Pregledano 24. 1. 2022.)
7. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2011. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/07-01-01_01_2012.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
8. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012., Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-01_01_2013.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
9. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2013. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2014/07-01-01_01_2014.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
10. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2014. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-01_01_2015.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
11. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2015. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-01_01_2016.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
12. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-01_01_2017.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
13. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2017. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-01_01_2018.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
14. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2018. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-01_01_2019.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)
15. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2019. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-01_01_2020.htm. (Pregledano 27. 1. 2022.)

16. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2020. Priopćenje 7.1.1., Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/07-01-01_01_2021.htm?fbclid=IwAR2PTNqL4WstMnvExxGUFo2P6Pub96zNR-wHHJ28pakQI3nvsqcfuiq2ewE. (Pregledano 27. 1. 2022.)

Where Did the Roma Go? Reflection on the First Results of the 2021 Census on the Example of Comparing the Natural and Total Population Trends of the Roma Settlements of Parag and Piškorovec in Međimurje County

Hrvoje Šlezak

*University of Zagreb, Faculty of teacher education, Department in Čakovec, Croatia
e-mail: hrvoje.slezak@ufzg.hr*

Abstract

The first results of the 2021 census provide data on the number of households, the number of dwellings, the number of enumerated persons and the number of inhabitants at the settlement level. Comparing the data for the Roma settlements of Parag and Piškorovec in Međimurje County with the data from the previous census, a significant increase in their population is observed. However, when the data of the natural growth of the population in these settlements are taken into account, it is concluded that the census recorded much fewer inhabitants than expected. In response to the question of why the census recorded fewer residents than expected, two conclusions are possible. The first conclusion is that not all residents were enumerated in the above-mentioned settlements during the census. The second conclusion indicates possible significant changes in the migration characteristics of the Roma population, i.e. the emergence of intensive emigration from the largest Roma settlements.

Key words: Međimurje, Roma, census, birth rate, migration.